

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

ИСТОРИЈСКИ ЧАСОПИС, књ. XLIX (2002) стр. 9-25
HISTORICAL REVIEW, Vol. XLIX (2002) pp. 9-25

Оригинални научни рад
Чланак примљен 28. 02. 2003.
УДК: 949.72 (093=7) : 949. 71 “10”

Тибор ЖИВКОВИЋ
Историјски институт
Београд

ПОХОД БУГАРСКОГ ЦАРА САМУИЛА НА ДАЛМАЦИЈУ*

Током византијско-бугарског рата (976 – 1018. године), бугарски цар Самуило извршио је један силовит упад у Далмацију, заузео кнежевину Дукљу, опустошио Котор и Дубровник, да би се, допревши до Задра, преко Босне и Рашке вратио у Бугарску. Том приликом кнежевине Дукљу и Травунију Бугари су привремено запосели да би нешто касније Самуило тамо поставио вазалне владаре – Владимира у Дукљи и његовог стрица Драгомира у Травунији.¹ На основу кратке Дукљанинове белешке да се преко Босне и Рашке Самуило вратио у своју земљу, није могуће са сигурношћу речи да ли су те земље пре похода већ биле под влашћу Бугара или су том приликом и оне покорене. Мавро Орбини, који 1601. преноси писање Дукљанина, овај завршни део извештаја о походу Самуила на Далмацију разлаже на две засебне реченице. Прво каже да су “земље Босна и Рашка биле жестоко опустошене”, а затим у посебној реченици саопштава да се Самуило после тога вратио у Бугарску.²

О Самуиловом походу на Далмацију вести пружају искључиво извори настали на простору јужне Далмације. Византијским и западним, латинским писцима, овај поход није познат. То не чини, за ово раздобље иначе веома добро обавештени, млетачки писац Јован Ђакон, који се у својој *Венецијанској хроници*, сразмерно често дотиче политичких прилика

* Рад настао као резултат рада на пројекту Министарства за науку, технологије и развој *Црквена организација у српским земљама у средњем веку* (Ев. бр. 1390).

¹ V. Mošin, *Ljetopis Popa Dukljanina*, Zagreb 1950, 79 – 80 (= *Ljetopis*).

² M. Orbini, *Il regno degli Slavi*, Pesaro 1601, 222 (= *Orbini*). Требало би имати на уму да је Орбини располагао можда бољом верзијом *Летописа* и дословце га превео на италијански.

на источној обали Јадранског мора.³ Посебан проблем у досадашњим истраживањима представљао је и сам научни суд о *Летопису Попа Дукљанина* који пружа најбогатији приказ Самуиловог похода на Далмацију. Опште узев, овај извор је у историјској науци још увек веома потцењен, уз оgradu да је за раздобље последњих деценија XI и првих деценија XII века, поузданији, а посебно за питања историјске географије.⁴

Досадашњи покушаји одређивања хронологије Самуиловог похода на Далмацију сводили су се на то да се тај догађај збио крајем осме деценије X века, тачније после Самуилове победе над Византинцима 986. године код Трајанових врата,⁵ односно, на самом крају истог века (998), а после Самуиловог пораза од стране Нићифора Урана на реци Сперхеју 996/997. године и пре млетачке интервенције у Далмацији 1000. године.⁶

Недавно је С. Пириватрић у својој студији о Самуиловој држави посветио пажњу питању хронологије Самуиловог похода на Далмацију стављајући догађаје у шири оквир и узимајући у обзир прилике у Хрватској, Млечима, српским земљама и Византији, преламајући кроз њихове политичке односе и питање времена похода. Тако је аутор заправо потврдио претходно изречена мишљења Златарског, Рансимана и Острогорског, да је до похода дошло после битке на Сперхеју, а пре млетачке интервенције на источној обали Јадрана.⁷ Међутим, у погледу тумачења самог поглавља о краљу Владимиру, где се заправо налазе сви кључни подаци који се односе на Самуилов поход у Далмацију, аутор је исказао мишљење да Дукљанинова прича о Самуиловом походу на Далмацију “не садржи елементе који би помогли да се временски ближе одреди.”⁸

³ *La Cronaca Veneziana del Diacono Giovanni*, ed. G. Monticolo, Roma 1890, passim (= *Ioh. Diac.*).

⁴ О различитим мишљењима употребљивости Летописа Попа Дукљанина, видети, Т. Живковић, *О првим главама Летописа Попа Дукљанина*, Историјски часопис 44 (1998) 11 – 15, са тамо наведеном литературом.

⁵ Тако, А. Гильфердинг, *История сербов и болгар*, Сочинения I (1868) 213; М. Дринов, *Южные славяне и Византия в X в.*, Сочинения I (1909) 512; Ф. Шišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, 468 (= Šišić, *Povijest*), узима да је поход био између 986. и 990. године; Г. Острогорски, *Синајска икона св. Јована Владимира*, ГСНД 14 (1935) 100, сматрао је да је поход био 989. године. Доцније је променио мишљење, види нап. 6.

⁶ В. Н. Златарски, *История на първото българско царство*, София 1927, I/2, 705 са нап. 3 (= Златарски, *История*); S. Runciman, *A History of the Bulgarian Empire*, London 1930, 232; Г. Острогорски, *Сербское посольство к императору Василию II*, Глас САН 193 (1949) 24; Ј. Ферлуга, *Византиска управа у Далмацији*, Београд 1957, 88; N. Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb 1971, 326 (= Klaić, *Povijest*); С. Пириватрић, *Самуилова држава*, Београд 1998, 113 (= Пириватрић, *Држава*).

⁷ Пириватрић, *Држава*, 113 – 115.

⁸ *Ibid.* 106.

С друге стране, византијски извори који описују ратовање византијског цара Василија II (976 – 1025) и бугарског цара Самуила углавном се односе на раздобље од 976. до 1005. године; затим о догађајима на Балканском полуострву настаје готово потпуни тајац, да би поново почели да пружају податке о овом рату од 1014. године па до краја сукоба.⁹ Тако, раздобље од 1005. до 1014. године остаје непокривено изворном грађом, али се обично узима да је цар Василије сваке године наставио да упада у Бугарску постепено сужавајући област под влашћу бугарског владара. Овај закључак изведен је само на основу податка Јована Скилице да “цар није испуштао да сваке године уђе у Бугарску пустошећи и уништавајући све пред собом”.¹⁰

Самуилов поход на Далмацију описао је Дукљанин у поглављу посвећеном владавини дукљанског кнеза Владимира. Одавно је уочено да је као извор за ово поглавље послужило *Житије* овог владара,¹¹ који је као светац био изузетно поштован у Крајини, односно у области између Црмнице, Скадарског језера, Бојане и Јадранског мора. Иако је у науци било мишљења да Дукљанин није користио *Житије св. Владимира*, наводно због тога што је читав *Летопис* дело једног аутора,¹² или зато што таквом *Житију* нема трага у доцнијој српској књижевности,¹³ оно није преовладало.¹⁴ Сам Дукљанин, на крају поглавља посвећеном Владимиру, упућује на *librum gestorum eius*.¹⁵ Такође и састав овог поглавља показује општа места позната из латинских хагиографија, што је подробно објаснио још Н. Банашевић.¹⁶ Језички гледано, ово поглавље *Летописа* разликује се и по квалитету латинског језика од осталог дела списа, што додатно оснажује мишљење о постојању готовог дела, тј. *Житија*, које је Дукљанин уметнуо у своје дело.¹⁷ Посебно питање хронологије, које је од кључног интереса за

⁹ О изворима за бугарско-византијски сукоб 976 – 1018. године, видети, Пириватрић, *Држава*, 17 – 26.

¹⁰ *Ioannis Scylitzae Synopsis historiarum*, rec. I. Thurn, Berolini 1973, 348.9 – 10; *Византијски извори за историју народа Југославије*, III, уред. Г. Острогорски – Ф. Баришић, Београд 1966, 104 (= *ВИИЈ III*).

¹¹ С. Новаковић, *Први основи словенске књижевности међу балканским Словенима*, Београд 1893, 203 (= Новаковић, *Први основи*); *Лјетопис*, 34.

¹² С. Мијушковић, *Летопис Попа Дукљанин*, Титоград 1967, 111 – 112, поглавље XXXVI сматра за “Легенду”, а читав *Летопис* посматра као дело једног писца.

¹³ *Летопис Попа Дукљанина*, уред. Ф. Шишић, Београд – Загреб 1928, 122 – 126 (= Шишић, *Летопис*).

¹⁴ *Историја српског народа I*, уред. С. Ћирковић, Београд 1994, 226 (Д. Богдановић).

¹⁵ *Лјетопис*, 85.

¹⁶ Н. Банашевић, *Летопис Попа Дукљанина*, Београд 1971, 135, 141, 183 – 185.

¹⁷ М. Medini, *Starine dubrovačke*, Dubrovnik 1935, 60, 271 – 272 (Medini, *Starine*). Медини је сматрао да поглавље 36 *Летописа* није *Житије* већ *Легенда* о Владимиру настала врло брзо после његове смрти.

овоу расправу, *Житије* тек делимично решава јер је, као и у већини житија, хронологија релативна.

Житије бележи да је, док је Владимир још увек био младић (*Vladimirus esset adolescens*), бугарски цар Самуило (*Самуел*) сакупио велику војску и дошао у далматинске крајеве. Владимир се склонио на планину Облик (дан. Тарабош), где је био опкољен, док је Самуило са другом делом војске опседао Улцињ. Пошто се дукљански владар предао и био протеран у охридски крај и затворен у Преспи,¹⁸ спојио је Самуило обе војске и наставио безуспешну опсаду Улциња, да би гневан због неуспеха одустао од опсаде и спалио Котор и Дубровник, а потом пустошећи кроз Далмацију допро све до Задра. Затим се преко Босне и Рашке вратио у свој крај. Употреба термина *Decatarum* за Котор и *Lausium* за Дубровник, указује, као што је Ф. Шишић приметио, на старину података, јер се већ у исправама из XIII века увек пише *Cataro* и *Ragusium*.¹⁹

Владимир је, према *Житију*, извесно време провео у тамници, где га је запазила Самуилова кћерка Косара, заљубила се и уз Самуилово допуштење удала. Придобивши дукљанског владара за себе браком са Косаром, Самуило је Владимиру дао на управу дукљанско краљевство и читаву драчку област. Истовремено је стрицу краља Владимира, Драгомиру, наложио да се врати у Травунију и тамо успостави власт. Овај податак указивао би на то да је током претходног пустошења далматинског залеђа, односно данашње источне Херцеговине, Травунија, која је пре тога времена признавала врховну власт Дукље и била под влашћу побочне гране владарске куће, такође заузета.

¹⁸ Према, Златарски, *Историја*, I/2, 702, Самуило је престоницу из Преспе пренео у Охрид око 997. године. Будући да је у *Житију* Владимировом поменуто како је он одведен у Преспу (*in loco l'jui Prespa dicitur*) где је био и царев двор (*curia*), то би значило да је до заробљавања дукљанског кнеза дошло пре 997. године. Међутим, Самуило је имао више резиденција – на основу извора познате су Преспа, Битољ (дворци Гаврила Радомира), Охрид (дворци царева Бугарске), Сетена (дворци Самуила) – тако да је покушај одређивања престоног места Самуилове Бугарске прилично проблематичан. Једино је сигурно да је Охрид био црквено средиште бугарске (*μητρόπολις οὐσα πάσης τῆς Βουλγαρίας*; *Scyl.* 358.14; *ВИИЈ III*, 128). Уосталом, Дукљанин само каже да је у Преспи био Самуилов двор, а он је то био и пре и после 997. године. Стога, нема потребе држати се Златарског и његове примедбе да је престоница Самуилова око 997. године постао Охрид, па на основу тог закључка условљавати датирање Владимировог заробљавања. Мавро Орбини, преносећи овај део Дукљаниновог текста о месту Владимировог заточеништва, каже да је он протеран у Охрид, у место звано Пресла (*in essilio in Ochrida, in un luogo detto Presla, dou'era la sua residenza*); *Орбини*, 222. Облик *Пресла* ближи је имену старе бугарске престонице Преслава, него Преспи, иако је Орбини највероватније мислио на Преспу, будући да се у овом делу текста држао Летописа Попа Дукљанина.

¹⁹ Шишић, *Летонис*, 456.

Један од кључних аргумената у прилог тези да је Дукљанин користи легенду, а не *Житије св. Владимира*, био је податак из поглавља XXXVI да је Самуило дао Владимиру, после женидбе са Косаром, читаву драчку област. Ф. Шишић је сматрао да овај податак није тачан јер је познато да је Драчом управљао други Самуилов зет, Ашот,²⁰ док је Златарски предложио компромисно решење према коме је Владимир управљао северним областима драчке области, а Ашот самим градом Драчом.²¹

Син солунског дуче Григорија, Ашот, одведен је као заробљеник после 997. године у Бугарску, где се оженио Самуиловом кћерком Мирославом. Самуило му је на управу дао Драч, а овај је, чим је тамо приспео, убедио жену да пребегну на ромејске тријере које су стражариле дуж обале, одакле је стигао до цара и добио титулу магистра. Поред самог бекства, Ашот је обезбедио и предају града патрикију Евстатију Дафномилу.²²

У историографији се учврстило мишљење, на основу податка код Лупуса Протоспатара, летописца из италијанског града Барија, да је Византија коначно заузела Драч 1004/1005. године.²³ Међутим, летописац из Барија изричито каже да је Царству град тада повратио извесни Теодор.²⁴

²⁰ *Ibid.*

²¹ Златарски, *История*, I/2, 714, нап. 1.

²² *Scyl.* 342.52 – 343.67; *ВИИЈ III*, 91 – 94. Евстатије Дафномил је 1018. године био архонт Охрида; упор. *Scyl.* 361.69; *ВИИЈ III*, 131.

²³ *Lupus Protospatarius*, ed. G. Pertz, MGH SS VI, Hannoverae 1844, 56.45. Барски летописац овај податак ставља у 1005. годину, али се обично узима да се ово догодило 1004. године, јер су вести до њега долазиле са закашњењем. Тако и Самуилову смрт ставља у 1015. годину, а он је умро годину дана раније.

²⁴ Још је, N. Adonz, *Samuel l'Arménien, roi des Bulgares*, Mémoires de l'Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres 38 (1938) 51 и даље, закључио да је овај Теодор био један од синова Јована Хрисилија. У питању је само претпоставка без поуздане основе у изворима. Међутим, дубровачки писац Никола Рањина из XVI века, *Annali di Ragua del Nicolò Ragnina*, ed. Sp. Nodilo, Zagrabiae 1883, 204, под 981. годином помиње приспеће велике византијске флоте цара Константина у Дубровник. Флотом је заповедао капетан *Teodoro Greco*, по мајчиној линији из Трапезунта (*per materna linea Trabesontino*). На основу података које даје Скилица познато је да су византијски бродови стражарили испред Драча док је овај био у бугарским рукама, а према Лупусу Протоспатару Драч је 1005. године заузео управо извесни Теодор. Мислим да би ово могао да буде управо тај Теодор кога помиње и Рањина. Он је највероватније истоветан са византијским науархом (адмиралом) Теодором Карантином кога Скилица помиње 978. године (*Scyl.* 322.94). Да је Рањинина хронологија веома непоуздана за раздобље раног средњег века, јасно је увидом у остали део текста где се владавина Бодина, краља Дукље, ставља у прве године XI века; упор. *Ragnina*, 206 – 208. Уколико је овај Теодор истоветан са Теодором који је заузео Драч, онда свакако отпада Адонцова комбинација да је Теодор један од синова Јована Хрисилија, пошто Рањина наводи да је овај рођен у

Исказ самог Скилице указује на то да је између женидбе Ашотове за Мирославу, његовог постављења за намесника у Драчу, те његовог бекства цару, прошло сразмерно мало времена, можда једва и годину дана, па би се догађај описан код Лупуса Протоспатара односио на сасвим друго збивање. У том случају Ашот је предао град патрикију Евстатију Дафномилу већ 998. године,²⁵ Самуило га врло брзо повратио, а Византинци га коначно заузели 1004/1005. године.

Хронологија је изузетно релативна јер Скилица догађаје ређа у наизглед блиским хронолошким етапама или довршивши опис једног догађаја као целине али хронолошки дужег трајања, враћа се на други догађај који је временски близак претходном или се са њим у одређеном тренутку и преплиће. Доказ да је до предаје Драча дошло већ 998. године, пружа сам Скилица који излагање наставља речима “у ово време...” (Τούτω τῷ χρόνῳ), описујући оптужбе против протоспатара Малакина из Солуна за тајне преговоре са Бугарима.²⁶ На основу Житија Никона Метаноита извесно је да је до ових оптужби дошло 997/998. године. Никон је преминуо новембра 998. године, па је тако и до Малакинове одбране дошло пре овог датума.²⁷ Најзад, Скилица наставља описом упада Цара Василија у Бугарску, а затим започиње следеће поглавље речима “Године 6508, индикта 13, посла цар...”,²⁸ дакле, следеће, 999/1000. године, што поузвано ставља прву предају Драча у византијске руке у 998/999. годину.

Појединост да је Владимир добио на управу само драчку област, али не и сам град, указује на то да град и није морао у то време да буде под

Цариграду (*in Constantinopoli nato*), а по мајци да потиче из Трапезунта. С друге стране, цар Константин поменут код Рањине може бити само Константин VIII, брат Василија II, који је владао од 1025 до 1028. године. Тако би приспеће ове византијске флоте у Дубровник требало датирати управо у ово време од 1025 до 1028. Међутим, код дубровачког Анонима, који преноси тачнији текст заједничког извора којим се користио и Рањина, *Annales Ragusini Anonymi*, ed. Sp. Nodilo, Zagrabiae 1883, 24 – 25, забележено је да је 981. године у Јадранско море ушла царска флота цара *per Imperadore Cesarij de Costantinopoli* – што би требало схватити као име цара Василија (грч. βασιλεύς = lat. *caesar*), што је дало италијански облик личног имена *Цесариј* = Чезаре). У том случају нема сметње да се Теодоров долазак у Дубровник стави пре 1025. године. О овом податку дубровачких хроничара, видети, Медини, *Старине*, 21 – 24.

²⁵ Ово је предлагао још, G. Schlumberger, *L' époque byzantine à la fin du Xe siècle*, I – III, Paris 1896, 1900, 1905, II, 147.

²⁶ *Scyl.* 343.68 – 72; *ВИНЈ III*, 95.

²⁷ *The Life of Saint Nikon*, ed. D. F. Sullivan, Brookline 1985, 140.1 – 142.38; Т. Живковић, *Словени Пелопонеза у Житију Никона Метаноита*, Зборник Матице српске за историју 61/62 (2000) 11, нап. 21.

²⁸ *Scyl.* 343.83 – 84; *ВИНЈ III*, 96.

Самуиловом влашћу, што овај догађај помера у време после 1004/1005. године. Сам Дукљанин у своме *Летпису*, како је недавно указао С. Пириватрић, увек разликује драчку област од самог града.²⁹ Јован Скилица у својој *Краткој историји* напомиње како су прилике у Драчу биле мирне док је оближњим областима Србије и Трибалије управљао Владимир – што може да значи само једно – да је Владимир управљао драчком облашћу у време када је сам град Драч био у византијском поседу, а то је било после 1004/1005. године.³⁰

Свакако, остаје могућност, како је Златарски изнео и образложио, да је Владимир добио на управу драчку област када и Ашот сам град Драч, што би уједно значило да су се обе Самуилове кћери удале у размаку од неколико месеци – Косара Теодора за Владимира, а Мирослава за Ашота. Један зет би затим добио на управу град Драч, а други драчку област.³¹ У том случају не би било сметње да се Самуилов поход на Далмацију датира у 998. годину. Ипак, ово би било крајње сумњиво, јер би после тешког пораза на Сперхеју Самуило готово одмах отпочео нову кампању³² са далекосежним циљевима – потчињавање Дукље са њој подложним областима (нпр. Травунија) и пустошење Далмације све до Задра. Стратешки гледано док је Драч био у Самуиловим рукама, дукљански кнез је био изолован и није представљао опасност; међутим, падом Драча 1004/1005. године Самуило је имао потребу да запречи пролаз Византинцима према северу, пре свега да се повежу са Дукљанима и византијским поседима у средњој Далмацији, па је стога имао стратешког разлога да потчини Дукљу или да њеног кнеза учини својим вазалом. Уосталом, опсада Улциња, којом започиње Самуилова војна према Далмацији, који је иначе град драчког темата, јасан је сигнал да је и Драч тада у византијским рукама – што читав догађај смешта у време после 1004/1005. године.

Други стратешки циљ Самуилов била је византијска тема Далмација. У ратним операцијама ова област је представљала периферију јер није располагала знатнијим војним снагама. Хрватски владари су се последњих година X века борили за превласт над далматинским градовима и становници градова су, да би поправили свој положај позвали у помоћ Млечане који су у силовитој кампањи мај – јул 1000. године, успели да намет-

²⁹ Пириватрић, *Држава*, 114 – 115, са нап. 129.

³⁰ *Scyl.* 353.65 – 354.67; *ВИНЈ III*, 117. Град Драч држао је Самуило већ 996. године, али није познато како и када га је задобио; упор. Пириватрић, *Држава*, 104 – 105.

³¹ Види нап. 21.

³² Требало би обратити пажњу на Скиличине речи да “дубоким ранама беху рањени сам Самуило и његов син Роман”; упор. *Scyl.* 342.43 – 44; *ВИНЈ III*, 90, што би Самуила вероватно онемогућило да крепко предводи војску на дугом походу од Улциња до Задра наредне године.

ну своју власт.³³ Тек после овог похода млетачког дужда Петра Орсеола, Далмација се појављује као стратешки битније подручје и Самуилов поход на Далмацију мора се разумети у овом контексту. Између 1002. и 1005. године Самуило је био заузет у источним областима своје државе, посебно према северној Тесалији и Македонији,³⁴ док је Драч све до 1005. године био у његовим рукама изолујући на тај начин дукљанског кнеза од Византинаца.

Још један податак из поглавља XXXVI послужио је Шишићу да закључи како је на овом месту Дукљанин користио традицију. Наиме, за наследника Самуиловог, Радомира, Дукљанин каже да је заметао многе ратове са Грцима и заузео сву земљу до Цариграда.³⁵ Како је познато на основу вести које даје Скилица, Радомир ни издалека није био тако успешан на бојном пољу. Штавише, његова краткотрајна владавина није му дозволила потребно време за тако широку офанзиву и успехе за које су потребне године. Гаврило Радомир, кога су Византинци звали Роман, преузео је царство 16. октобра 1014. године, а владао је до септембра 1015. године, када га је, према Скилици, током лова убио брат од стрица, Аронов син, Јован Владислав.³⁶ Према Скилици чини се да је Гаврило Радомир био углавном у дефанзиви према Византинцима, па је чак после пада Водена обећавао Василију II потчињавање и покорност.³⁷ Упркос прилично неславном бојном учинку Гаврила Радомира, Скилица за њега каже да је по сили и снази био јачи од оца.³⁸ Ако је такав утисак постојао код удаљеног Скилице, зашто не би могао да постоји и код писца *Житија* који је свакако био просторно и хронолошки ближи времену Радомировог царевања. Гаврило Радомир је током Самуилове владавине вероватно учествовао у походима или чак предводио више војни, па је отуда код савременика постојао утисак о његовој војничкој способности.

³³ *Ioh. Diac.* 155.16 – 160.20. Доцнији хроничар, дужд Андрија Дандоло, уметнуо је у овај одељак Хронике Јована Ђакона податак да су Млечани интервенисали у Далмацији уз сагласност цариградских царева; упор. *Andreae Danduli Chronica per eatensum descripta*, Raccolta degli storici Italiani dal cinquecento al millecinquecento ordinata da L. A. Muratori, ed. G. Carducci = V. Fiorini – P. Fedele, Bologna 1939, t. XII, Parte I, fasc. 3, 197.1 (= *Danduli Chron.*). О хронологији похода Млечана на Јадран, видети, L. Margetić, *Vjerodostojnost vijesti Andrije Dandola o Dalmaciji u XI st.*, ЗРВИ 19 (1980) 118 – 122; Klaić, *Povijest*, 327 – 328.

³⁴ *Scyl.* 346.44 – 347.82; *ВИИЈ III*, 100 – 103.

³⁵ *Ljetopis*, 81.

³⁶ *Scyl.* 349.52 – 350.55; 353.39 – 41; 354.67; *ВИИЈ III*, 108 – 109, 115, 117.

³⁷ *Scyl.* 352.9 – 23; *ВИИЈ III*, 113.

³⁸ *Scyl.* 349.46 – 49; *ВИИЈ III*, 107.

Може се рећи да је Поп Дукљанин пренео податке о Самуиловом походу на Далмацију из *Житија св. Владимира*, а који су оскудни због природе самог дела којим се користио, јер је хагиограф пажњу усмерио пре свега на личност самог Владимира и догађаје који су поцртавали његову светост и честитост. Сви други догађаји поменути су у функцији ове тежње, па и овлашан опис Самуиловог похода заправо је само увод за даљу судбину и мученичку Владимирову смрт.

Поред података о Самуиловом походу на Далмацију који садржи *Летопис Попа Дукљанина*, постоји још неколико извора који преносе сећања на овај догађај. То су пре свега дубровачки писци Мавро Орбини,³⁹ Никола Рањина,⁴⁰ Јуније Растић⁴¹ и Јакоб Лукаревић⁴², као и један кратак запис из Легенде о св. Трифуну которског постања.⁴³

Никола Рањина није користио Дукљанинов *Летопис* већ је само поменуо узроке који су довели Јована, архиепископа Дукље, у Дубровник. Узрок је, према Рањини, био сукоб међу Босанцима и том приликом град Дукља је био похаран и уништен. Јединствен податак који Рањина доноси мимо осталих дубровачких писаца јесте да је Јован наредних 28 година остао у Дубровнику, највероватније као архиепископ. Податак не стоји у вези са *Летописом* и питање је одакле је доспео код Рањине будући да таквог нема ни код најстаријег дубровачког хроничара – Анонима. Рањини је познато да је Јован описао муке светог Лаурентија, Петра и Андреје – што је такође међу дубровачким хроничарима јединствен податак. Несумњиво је у питању дубровачка традиција.

Јуније Растић ослања своје приповедање о Самуиловом походу готово искључиво на Дукљанина. Међутим, описујући прву опсаду Улциња, Растић додаје како Самуило није могао да заузме град јер су браниоци морским путем добијали људство и опскрбу из других далматинских градова па је од беса бугарски цар почео да пустоши Далмацију. У даљем излагању нема разлике између њега и Дукљанина. Битан податак о помоћи која је пристизала у Улцињ говори о организованој области под јединственом контролом – тачније, говори о византијској теми. Оба града која је Самуило порушио: Котор и Дубровник, или угрозио – Задар, били су под византијском управом и чинили део далматинског темата, док је Улцињ припадао теми Драч. Уметак о лађама које су снабдевале Улцињ сведочанство

³⁹ *Orbini*, 221 – 224.

⁴⁰ *Ragnina*, 202.

⁴¹ *Croniche di Ragusa, opera di Giugno Resti*, ed. S. Nodilo, Zagrabiae 1893, 30.

⁴² *Copioso ristretto degli Annali di Rausa libri quattro di Giacomo di Pietro Luccari*, Venetia 1605, 9.

⁴³ *Estratto dalla Leggenda di S. T.*, Storia documentata della marinerezza bocchese, ed. G. Gelcich, Ragusa 1889, 84.

је о функционисању драчког темата и *ex silentio* доказ да је и сам Драч у то време у византијским рукама.

Настављајући опис догађаја Растић оставља *Lemonis* по страни и користи дубровачку традицију објашњавајући како је Самуило уништио до темеља град Диоклију и одвео у заробљеништво велики део народа, и како је одатле крадомице побегао архиепископ Јован и пренео архиепископско право на Дубровник. Искорачивши даље од Рањине, Растић саопштава да је ову промену потврдио и папа Бенедикт VII (октобар 974 – јули 983).

Значајан податак који би могао да помогне успостављању тачније хронологије пружа Јуније Растић, а следи из његовог исказа да се Самуило вратио из Далмације, јер је цар Василије опсео Сардику, па је бугарски владар пожурио да спасава саму Бугарску: *Ma intanto Basilio imperatore, acquietate le cose domestiche, per vendicarsi di Samuele, con grosso esercito entrò in Bulgaria ed assediò la città di Sardica, ossia Tiadiza. Samuele, sentita l'entrata dell'imperatore ne'suoi stati, abbandonò la Dalmazia per soccorrere la Bulgaria....* На основу исказа Скилице, познато је да је 986. године Самуило био присутан код Сардике када је неуспешна опсада овог града од стране Василија произвела битку код Трајанових врата и велики пораз Ромеја.⁴⁴ Скиличин исказ, да се у тренутку царевог доласка, већ био пронео глас да је Самуило на околним висовима,⁴⁵ указује да је бугарски владар већ био у источном делу Бугарске када је цар приспео под Сардику, па се овај напад на Сардику не може довести у везу са Самуиловим одустајањем од Далмације зарад спасавања Сардике.

Јован Зонара саопштава да је после пораза на Сперхеју Василије освојио нека утврђења око Сардике, а потом се повукао у Мосинопољ, док су његове војсковође заузеле Велики и Мали Преслав као и Плиску.⁴⁶ Иако сажетак Скиличиног писања, извесно је да се ни у овом случају 998/999. године Самуило није појавио на разбојишту у источној Бугарској, јер иако се цар повукао од Сардике, његове војсковође су продужиле североисточно од Сардике и заузеле старе бугарске престонице.

Према Скилици, који пружа потпунију слику збивања и хронологију, поход царевих војсковођа на Велики и Мали Преслав и Плиску, уследио је наредне године (999/1000).⁴⁷ Напоследку, Скилица јасно каже да је

⁴⁴ *Scyl.* 330.10 – 331.51; *ВИНЈ III*, 84 – 86.

⁴⁵ *Scyl.* 331.24 – 25; *ВИНЈ III*, 85.

⁴⁶ *Ioannis Zonarae Epitomae historiarum, libri XVIII*, rec. M. Pinder, Bonnae 1897, 559.11 – 14; *ВИНЈ III*, 248.

⁴⁷ *Scyl.* 343.83 – 344.88; *ВИНЈ III*, 96.

још 1016. године Сардика и даље била у бугарским рукама, будући да је Василије и тада неуспешно опседао током 88 дана.⁴⁸

Иако је Јуније Растић познији писац (умро 1735), па самим тим његове вести не морају да буду сасвим поуздане, чињеница је да је он повећао Самуилово одустајање од похода на Далмацију са византијском опсадом Сардике. Како извори сведоче Сардика је готово до пред сам крај рата остала у бугарским рукама, дакле и после Самуилове смрти 1014. године. У том случају до опсаде Сардике могло је доћи у било којој години између 1005. и 1014. године, односно у раздобљу за које не располажемо изворном грађом. Чињеница је да је Василије Сардику опседао 986, 998/999. и 1016. године, па би се могло претпоставити да је она могла бити циљ током једног или више његових војних похода које Скилица збирно дефинише за раздобље 1005 – 1014. године, речима да је цар сваке године упадао у Бугарску. Ипак, Растићеве речи да је Сардика исто што и Тријадица (*Sardica, ossia Tiadiza*), указују на то да је он био упознат са Скиличиним делом преко Кедренове компилације, па је као учен човек, довео овај догађај у Далмацију са наводним упадом цара Василија у Бугарску и опсадом Сардике. Овакву конструкцију (Сардика = Тријадица) користио је Скилица описујући догађаје непосредно пред опис битке код Трајанових врата 986. године.⁴⁹ Стога је Јуније Растић, може се поуздано закључити, разумео да је до Самуиловог похода на Далмацију дошло у време непосредно пре опсаде Сардике 986. године.

Јакоб Лукаревић доноси најзанимљивији опис бугарског похода на Далмацију. Изворима којима се он користио тешко је ући у траг. Лукаревић сматра да је бугарски краљ Владислав приспео са војском и спалио Оногшт, Рисан, Котор, Котор у Босни, Росу и на крају пустошећи спалио предграђе Дубровника. Затим се поново враћа на Дукљанина преузимајући податке о походу Василија на Бугарску што је бугарског владара приморало да се врати кући. Затим следи поново податак коме нема другога трага – да су Дубровчани купили намирнице – зоб, вино и стоку из Далмације и Хума. На крају следи дубровачка традиција о епископу Јовану и његовом доласку из Диоклеје у Дубровник.

Которска легенда о св. Трифуну кратко саопштава да је *неки* Самуел био дуго времена у побуни против цара Василија и да је такође неке градове Далмације опустошио и допао са војском под Котор одакле је узео мошти св. Трифуна. Легенда је несумњиво которског постања и независно стоји и од дубровачких и Дукљанинових извора. Легенда је најраније настала двадесетих година XI века, јер се у тексту помиње и победа цара над тиранином (тј. Самуилом).

⁴⁸ *Scyl.* 355.11 – 13; *ВИИЈ III*, 120.

⁴⁹ *Scyl.* 330. 17 – 18; *ВИИЈ III*, 85.

Извори који помињу поход Самуила на Далмацију могу се свести на три групе: 1. дубровачке легенде о постанку архиепископије – јединствене у оцени да је у питању Јован из Дукље; 2. Житије св. Владимира и дукљанска традиција; 3. традиција града Котора и легенде о св. Трифуну. Потпуно независно од ових извора стоји познији фра Никола Лашаванин који је у своме *Летопису*, писаном око 1750. године, кратко забележио под 1000. годином: *Dioklea u Dalmacii, ali gorhnoi харватској земљи stolно најпарво misto Gavriло Bugarin popali.*⁵⁰

Летопис Николе Лашванина садржи веома занимљиве податке. Тако, на пример, пад Салоне ставља у 639. годину.⁵¹ За Доминика Монагра, млетачког дужда, каже да је постао шести млетачки војвода 747. године, а да је родом био Словен.⁵² Под годином 756. помиње хрватског краља Будимира који је краљевство поделио на бановине.⁵³ Изгледа да је *Летопис* попа Дукљанина био међу изворима Николе Лашванина, али је он податке из њега користио тек у неколико наврата. Вести су углавном из Дандолове хронике, Ајнхардових анала или Томе архиђакона. Податак о Гаврилу (Радомиру) и пустошењу Дукље хронолошки је нетачан јер је Гаврило Радомир владао од 1016. године, док би према Лашванину Дукљу спалио 1000. године. Није јасно одакле је овај податак доспео код овог ученог фрањевца, али је врло извесно да је хронологију сам одредио.

Напоменуо сам да је историографија посматрала поход цара Самуила на Далмацију преламајући тај догађај преко политичких односа Византије, Бугарске, Млетака, Хрватске и Дукље. Ова, у основи потпуно оправдана размишљања, текла су у правцу тражења повода за Самуилову одлуку да продре у Далмацију. Кључ хронолошког решења проблема и јесте да се открије због чега, а потом и када су се стекле политичке околности да се Самуило одлучи за овај војни упад.

Прилике на источној обали Јадрана, последње деценије X века, није лако утврдити. Најпоузданији и готово једини извор којим располажемо, јесте *Венецијанска хроника* Јована Ђакона. Вести о догађањима у јадранском акваторију, које доноси овај писац, у суштини су веома поуздане, не само зато што су писане пером савременика, већ и личности која је учествовала у различитим дипломатским мисијама у Италији и самим тим помно мотрила на политичка збивања на ширем простору.

⁵⁰ J. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, GZM 26 (1914) 362.

⁵¹ *Ibid.* 356.

⁵² *Ibid.* 358.

⁵³ *Ibid.* 358.

Јован Ђакон наводи да је дужд Петар 992. године ослободио своје поданике плаћања данка хрватском кнезу.⁵⁴ Већ 996. године, кнез Хрвата “покушао је да злоставља Венецијанце због тога што му је војвода укинуо данак. Стога је господин војвода тамо послао шест припремљених бродова којима је заповедао Бадоварије, звани Брагадин. Пошто је освојио један од њихових градова који се назива Иса, у Венецију је одвео заробљенике оба пола. Из тога је настао врхунац мржње између Венецијанаца и Словена, па су поново безобзирно почели да траже данак од војводе.”⁵⁵

На власти у Хрватској био је тада Стефан Држислав који је око 996/997. умро па је дошло до борбе за власт између његових синова. Изгледа да је у тој борби дошло до ослањања једног од претендената на далматинске градове, пошто Јован Ђакон бележи да су у то време, 999. године, само грађани Задра прихватили власт млетачког дужда.⁵⁶ Нападани од Хрвата и Неретљана, становници далматинских градова упутили су посланство млетачком дужду молећи за помоћ и поковавајући му се заузврат. Ово посланство утицало је на дуждеву одлуку да покрене велику експедицију према источној обали Јадрана чији је резултат био потпуно смиривање политичких прилика у Далмацији и признање млетачке власти од Кварнера до Дубровника.⁵⁷ Истовремено, док је дужд боравио у Трогиру, “дошао је и брат хрватског краља по имену Суриња. Он је недавно, обманут братовим лукавством, изгубио краљевску круну. Не само да се са истим војводом повезао заклетвом, него му је као таоца предао и дечачића Стефана, свог најдражег сина.”⁵⁸

Несумњив доказ да је Далмација потпала под власт Млечана, јесте и титула млетачког дужда. У једној повељи немачког цара Хенриха II из 1002. године, дужд Петар је назван “*venerabilis dux Veneticorum et Dalmatianorum*.”⁵⁹ Друго је питање да ли је млетачки дужд својој титулатури до-

⁵⁴ *Ioh. Diac.* 149.13 – 15. Исте године издали су цареви Василије и Константин златну хрисовуљу Млечанима снижавајући им лучких таксе за бродове у цариградској луци са 30 на 17 солида. Истим документом Млечани су били обавезни да својом флотом помогну Византинцима у Лангобардији; упор. *Storia documentata di Venezia*, I, ed. S. Romanin, Venezia 1853, № 13, стр. 381 – 383 (= *Storia I*).

⁵⁵ *Ioh. Diac.* 153.16 – 24.

⁵⁶ *Ioh. Diac.* 155.16 – 18.

⁵⁷ *Ioh. Diac.* 155.21 – 160.20.

⁵⁸ *Ioh. Diac.* 158.19 – 24.

⁵⁹ *Storia I*, № 16, стр. 387. Позивајући се на ову исправу Андрија Даноло тенденциозно истиче да су у овој привилегији млетачки дуждеви названи не само војводама Венеције већ и Далмације – *non solum ducem Venecie, sed etiam Dalmacie in eodem privilegio nominavit*; упор. *Danduli Chron.* 201.28 – 32.

дао придев далматински самовољно или уз дозволу Царства.⁶⁰ Према Јовану Ђакону дужд Петар је истоветну титулу, “*Veneticorum ac Dalmaticorum ducis decimo*”, имао и 1004. године.⁶¹

Око 1004/1005. године Јован Ђакон напомиње, говорећи о склапању брака између Јована, дуждевог сина и рођаке цара Василија, Марије, да је, “*долазећи код њега, цар Василије га је опоменуо да се не удаљава из града док се он, уз Божју помоћ, не врати из бугарских земаља, које је покушавао да освоји борећи се чврстом руком. Војвода је прихватио његову опомену и спремно ишчекивао његов повратак. А кад се цар вратио, уздигао је војводу до звања патрикија*”. Најзад, говорећи о кћерима дужда Петра, Јован Ђакон саопштава: “*Прва од њих, по имену Хикела, била је часно везана браком са Стефаном, сином краља Словена, о којем сам раније говорио.*”⁶²

Уз сву фрагментарност вести о приликама на источној обали Јадрана, могуће је само на основу текста Јована Ђакона досећи врло извесне закључке. Очигледно је да су далматински градови били угрожавани од стране Хрвата још за време владавине Стефана Држислава (око 996), а затим поново и од Хрвата и Неретљана пре 999. године. Грађански рат у Хрватској омогућио је Млечима да среде прилике у овој области војном интервенцијом и прихватањем Суриње и његовим крунисањем за хрватског краља. Интервенција је очигледно уследила на иницијативу самих Млечана и без претходног договора са Царством, али је ново стање прихваћено накнадно у Цариграду 1004/1005. године, када је дуждев син добио титулу патрикија и руку византијске принцезе.⁶³ Тиме је млетачки утицај у Далмацији и правно уређен, јер претходни договор Византије и Млетака из 992. године тицао се искључиво Лангобардије, односно наметао је Млечанима обавезу војне помоћи Царству искључиво на простору јужне Италије, али не и Далмације.⁶⁴ У контексту ових промена у Далмацији Самуило је могао да удари на Далмацију одакле је могла да му запрети опасност

⁶⁰ Средином XIV века млетачки дужд Андрија Дандоло битно је изменио текст Јована Ђакона уносећи интерполацију да су Млечани интервенисали у Далмацији уз сагласност византијских царева Василија и Константина; упор. *Danduli Chron.* 197.1 – 4.

⁶¹ *Ioh. Diac.* 165.13 – 14.

⁶² *Ioh. Diac.* 171.8 – 10. Податак се односи на 1007. годину.

⁶³ Šišić, *Povijest*, 473, са нап. 20, потпуно је веровао Андрији Дандолу да је дужд напао Далмацију уз допуштење Царства; Ферлуга, *Управа*, 90 – 91, само је потврдио Шишићево мишљење. Међутим, Klaić, *Povijest*, 327 – 328, исправно сматра да Дандолов податак није тачан и да су Млечани поход на Далмацију извршили без царске дозволе.

⁶⁴ Млетачка флота је 1004. године упловила у Бари који је био под арабљанском опсадом и спојивши се са снагама катепана Георгија деблокирала град; упор. *Ioh. Diac.* 165.18 – 166.4; *Danduli Chron.* 202.1 – 4.

због ојачаних византијских позиција. После 1005. године три политичка фактора Млеци, Суриња и далматински градови били су сједињени преко Млетака и под посредном контролом Византије.

Друга могућност, да је до похода дошло 998/999. године, производ је чисте комбинаторике да је Самуило био укључен у сукобе током трајања грађанског рата у Хрватској и сходно овоме подржавао Сурињиног брата који је привремено запосео хрватски престо. Иако ова хипотеза није немогућа, у светлости изложених догађаја чини се тек другоразредном комбинацијом. Једноставно питање које се поставља јесте да ли би Самуило после катастрофе на Сперхеју, где је иначе допао тешких рана, и даљег притиска Василија у источној Бугарској (пад оба Преслава и Плиске) ризиковао одсуство од куће и упуштао се у авантуру неизвесног рата у Далмацији, при томе долазећи у сукоб и са Млецима као византијским савезницима?

Једно од веома битних питања које може да допринесе разрешавању хронологије Самуиловог похода на Далмацију јесте и одређивање старости самог дукљанског кнеза Владимира. *Житије св. Владимира* изричито каже, пошто се Владимир оженио Косаром, да је после мало времена (*Post non multum vero temporis*) умро Самуило и царство је примио његов син Радомир.⁶⁵ Познато је да је Самуило преминуо после битке на Беласици, октобра 1014. године, па би се самим тим могло закључити, схвати ли се дословно текст *Житија* да је мало времена прошло од склапања брака Владимировог са Косаром до смрти цара Самуила, а узме ли се да је у тамници Владимир провео кратко време, онда је поход Самуилов на Далмацију био највише неколико година раније. Тако би релативна хронологија *Житија* указивала на то да је до похода Самуиловог дошло непосредно после 1008. године.⁶⁶

Владимир је очигледно био веома млад када је у мају 1016. године погубљен. После смрти бугарског цара Јована Владислава (фебруар 1018. године) власт у Дукљи покушао је да преузме Владимиров стриц Драгомир, који је претходно од Самуила био постављен да управља Травунијом. Дошавши под Котор убијен је на превару од Которана. Занимљиво је да Дукљанин доноси закључак Которана због чега је Драгомира требало ликвидирати. “*Бугарски цар је мртав, и краљеви ове земље су мртви, овај је једини преостао од њиховог рода.*”⁶⁷ То значи да Владимир није имао (му-

⁶⁵ *Ljetopis*, 81.

⁶⁶ Дукљанино израз *post haec non multo tempore transacto*, који се односи на смрт Јована Цимискија, покрива доба од 971. године када је Јован Цимискије потчинио Бугарску, до 10. јануара 976. године када је умро. У питању је, дакле, раздобље од пет година; упор. *Љетонис*, 73 – 74.

⁶⁷ *Ljetopis*, 86.

шке) деце, док је за Драгомира познато да је имао две кћери. Друга околност која иде у прилог тези да је Владимир умро веома млад, јесте да је жена његовог стрица Драгомира у тренутку убиства свога мужа била трудна. У том случају Драгомир свакако није био старац и био је највероватније средњих година, а млађи брат Владимировог оца Петрислава. У *Летопису* Дукљанин то изричито и каже ређајући синове краља Хвалимира – Петрислава (*primogenitum Petrislavum*) који је владао Зетом, Драгимира (*secundum Dragimirum*) који је управљао Травунијом и Хелманијом (Захумљем) и Мирослава који је држао Подгорје и млад страдао током олује на Скадарском језеру.⁶⁸

Деловање Самуила према византијским поседима у Далмацији, неизоставно је било повезано са политичким околностима у тој територијално-управно разуђеној области. После 1000. године захваљујући Млечанима прилике у Далмацији су биле стабилизоване. Око 1004/1005. године Византија је Млечанима, као заступницима царских интереса озваничила управу над Далмацијом. Падом Драча 1004/1005. године Византија је дошла у непосредан додир са дукљанским владарем и преко његове територије практично успоставила везу са својим поседима у теми Далмацији. Сви ови фактори могли су да утичу на Самуила да покуша да овај компактни анти-бугарски блок разбије једним већим војним походом. У том смислу занимљиво је да хрватски владар Крешимир III (1009 – 1030) напушта провизантијску и промлетачку политику свога претходника Светислава Суриње и почиње 1018. године поново да напада византијске градове, пре свих Задар.⁶⁹ Увод за промену хрватске политике могао је да пружи управо Самуило својим војним походом 1009/1010. године. Да је она била плодоносна показује и потреба Млечана да 1018. године поново интервенишу флотом на источној обали Јадрана и натерају градове на поновно плаћање данка или на признавање дуждове супремације.⁷⁰ Сведу ли се резултати Самуиловог похода они су у светлости овог тумачења веома импресивни. Бугарски владар је разрушио византијске градове у јужној Далмацији, поставио у Дукљи вазалног владара, то исто учинио у Травунији и задао Византинцима муке у теми Далмацији због промене хрватске политике и напада на византијске градове Крешимира III. Одатле му, свакако, више никаква опасност од евентуалног савеза Млетака, Хрвата и далматинских градова – није долазила. Ово би значило да је бугарско царство до пред сам крај Самуилове владавине сачувало виталност и поштовања вредну војну снагу.

⁶⁸ *Ljetopis*, 77.

⁶⁹ *Danduli Chron.* 204.5 - 6; упор. Klaić, *Povijest*, 329 – 330.

⁷⁰ *Danduli Chron.* 204.6 – 8. *Diplomatički zbornik*, ured. M. Kostrenčić, I, Zagreb 1967, № 37 – № 40, где су забележени уговори Млетака са појединим далматинским градовима 1018. године.

Tibor Živković

A Campaign against Dalmatia of the Bulgarian Emperor Samuel

Summary

From south-Dalmatian sources, primarily Chronicle of the Priest of Dioclea, Chronicles of Dubrovnik and Kotor legend of St. Tripun, it is known that the emperor Samuel had attacked Dioclea, Dalmatian towns of Kotor, Ulcinj and Dubrovnik, and finally attacked Zadar, to return to Bulgaria through Bosnia and Rascia. According to the previous research this campaign was dated in 986, and later, in the latest research, more precisely in 998/999.

Analyzing the chapter of the Chronicle of the Priest of Dioclea, where the Hagiography of Diocleian ruler Vladimir has been preserved, it was concluded that this must have been undertaken couple of years before the death of emperor Samuel. Silence of Iohannes Diaconus, who in his Chronicle often wrote about Dalmatia, regarding Samuels campaign against Dalmatia and Zadar, presents clear sign that the campaign was undertaken after 1008, and the death of Iohanned Diaconus (who died in 1009).

Another argument that Samuel's campaign was taken at the time when Dyrrachium was under the Byzantine rule and that was in 1005 according to Lupus Protospatarus, also points to the end of the first decade of the XI century as the time of the campaign. Political circumstances, which led to the campaign, were the following: the Venetians strengthened their positions in Dalmatia in 1000, and put on the throne the ruler of Croatia who was loyal to them. In the year of 1004/1005 the Venetian duke by the marital ties, secured the acknowledgement of his possessions in Dalmatia from Byzantium, which also considerably strengthened Byzantine position in the Adriatic.

By the fall of Durrachium under the Byzantine rule in 1005, the Byzantines came in the direct contact with the principedom of Diocleia and thus made connection with their possessions in central Dalmatia. Thus, on the western borders of Samuel's state, there was a strong anti-bulgarian block formed by Venetians, Croatians, Diocleia under the direct control of Byzance. This forced Samuel to attack Diocleia, the towns of the thema of Dyrrachium, as well as Byzantine towns in central Dalmatia.

Based on the data from the Hagiography of St Vladimir, preserved in the Chronicle of the Priest of Dioclea, that "*after some time*" Bulgarian emperor Samuel had died, the conclusion is that the campaign took place around 1009/1010.